

<p>ЕЗИК ЛИТЕРАТУРА</p> <p>Научно филологическо издание София</p>	 <p>pISSN: 0324-1270 eISSN: 2535-1036</p>	<p>LANGUAGE LITERATURE</p> <p>Scientific Philological Issue Sofia</p>
--	--	---

2018, No 3–4, 304–309

НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОБЛАСТТА НА ХЪРВАТСКОТО ГЛАГОЛАШЕСТВО

Vesna Badurina-Stipčević, Sandra Požar, Franjo Velčić (Cъст.). *Hrvatsko glagoljštvo u Europskom okružju*. Zagreb, Staroslavenski institut, 2015. ISBN 978-953-6080-20-5.

В сборника „Хърватското глаголашество в европейски контекст“ са събрани статиите от едноименната международна научна конференция, проведена на остров Крък на 5 и 6 октомври 2012 г. по повод 110 години от основаването на Старославянската академия (1902 г.) и 60 години от основаването на Старославянския институт (1952 г.). В изданието са включени 32 авторски текста, които са разпределени тематично в пет раздела.

История на хърватската глаголическа писмена култура: изследователи и документи (Povijest glagoljšta)

1. „Josip Vajs – učerik i učitelj hrvatskih glagoljaša“ от Йосип Братулич

(с. 17–36). Очертани са заслугите на чешкия славист Йосип Вайс за основаването и дейността на Старославянската академия на о-в Крък в началото на ХХ в.

2. „Glagoljaške teme Nikole Žica“ от Ивана Етерович (с. 37–58). Представена е дейността на заместник-председателя на Старославянската академия Никола Жиц (избран за заместник-председател през 1912 г.), посветена на изследването на хърватски глаголически паметници („Истрийски развод“, „Връбнишки статут“, „Квадерна на Капитола в Ловран“, „Мисал на княз Новак“ и др.), на живота и делото на хърватски глаголически дейци (Шимун Кожич-Беня, Никола Модрушки и др.), на началото на печатното дело и др.

3. „Europski vidici u istraživanjima Marije Panteljić“ от Лиляна Мокрович (с. 59–74). Статията е посветена на стотната годишнина от рождението на Мария-Агнезия Пантелич, хърватска изследователка, отдала живота си на проучване и всестранен анализ на средновековните хърватски глаголически мисали и бревиари.

4. „Talijansko-hrvatska polemika o glagoljici i vatikanska diplomacija krajem XIX i početkom XX stoljeća“ от Франьо Велчич (с. 75–100). Авторът проследява хърватско-италианската полемика относно употребата на глаголическите книги в католическото богослужение в Истрия и Далмация в края на ХІХ и началото на ХХ в. Той обвързва темата с борбата за национално самосъзнание и с по-сетнешното основаване на Старославянската академия на о-в Крък.

5. „Franjevci trećoredci glagoljaši – učitelji glagoljice“ от Кристиан Кухар (с. 101–114). Систематизирано е известното за дейността и имената на хърватските глаголаши от Третия францискански орден.

6. „Hrvatsko-glagoljski notarijat u europskom kontekstu“ от Иван Ботица и Томислав Галович (с. 115–144). Авторите обсъждат териториалните и хронологичните рамки на развитието на хърватския глаголически нотариат, както и степента на запазеност на хърват-

ските глаголически нотариални записи и тяхната ценност за цялостното изучаване на развитието на административно-правните отношения в отделните хърватски територии. Авторите смятат, че хърватският глаголически нотариат е уникално явление в европейската историческо-правна практика, защото следва и предава с глаголица и на хърватски език образците на латинския и италианския нотариат.

7. „Glagoljaške matice Cresa i Lošinja“ от Антон Божанич (с. 145–152). Статията разглежда употребата на глаголицата в регистрите на островите Црес и Лошин, които са и най-ранните запазени кръщелни и сватбени регистри, записани с глаголически букви и на хърватски език. Датират от втората половина на ХVІ в.: сватбени регистри от 1560 г. на Мали Лошин и от 1597 г. на Вели Лошин; кръщелни регистри: от 1596 г. на Мали Лошин. Регистър на починалите първоначално не се е водил отделно, а като част от кръщелния регистър.

8. „Тко је ораћ Ретагъ Rogovski iz kalendara-nekrologa glagoljične Regule sv. Benedikta?“ от Томислав Галович (с. 153–166). Чрез анализ на наличните исторически сведения авторът установява, че абат Петър Роговски от календара-некролог в написаните на глаголица правила на св. Бенедикт („Regula sv. Benedikta“, ръкопис, който се пази в Архива на Хърватската академия на науките и изкуствата, сигн. I a 74) на манастира „Св. св. Козма и Дамян“ на Чоковац при Ткон на Пашман е Петър III Прасквич.

9. „Kako je digitalizirana građa Staroslavenskoga instituta“ от Антонио Магдич (с. 167–206). Текстът проследява процеса на дигитализация на архивните материали на Старославянския институт, като посочва и адресите, на които са качени дигитализираните материали, за да бъдат достъпни за широк кръг изследователи.

Паметници (Spomenici)

1. „Još jedan primjerak rijetke glagoljske inkunabule Brevijara Blaža Baromića iz 1493. godine“ от Аница Назор (с. 209–222). Авторката разглежда един не-

известен досега екземпляр от Брeвиара на Блаж Баромич от 1493 г. Тя установява, че това е изчезналата през XIX в. от библиотеката в Нюрнберг книга.

2. „Значението на хърватските глаголически паметници, намерени в последно време в Италия“ от Красимир Станчев (с. 223–246). Авторът изтъква значението на новооткритите хърватски глаголически източници за по-нататъшните изследвания на хърватската глаголическа традиция и връзките ѝ както с книжнината на латински в Европа, така и със *Slavia Orthodoxa*.

3. „Glagoljični i latinični natpisi na staroslavenskom jeziku u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji na spomen-križevima postavljenima u župama na smjeni XIX i XX stoljeća“ от Славко Ковачич (с. 247–282). Авторът описва и класифицира надписи с глаголически и латински букви в Сплитско-Макарската архиепископия, поставени върху паметници кръстове от края на XIX и началото на XX в. Той анализира историческия контекст, в който те са възникнали.

Палеография (Paleografija)

1. „Glagoljska paleografija u evropskom kontekstu“ от Марица Чунчич (с. 285–300). Авторката разглежда развитието на хърватската палеография в европейски контекст. Тя акцентира върху важноста на хърватската глаголическа дейност, защото Хърватия е държавата с най-много запазени глаголически паметници и познава всички типове глаголица: триъгълна, обла, ъглеста, курсивна и канцеларска.

2. „Westliche Elemente in der sinaitischen glagolitischen Handschriften“ от Хайнц Миклас и Дана Хюрнер (с. 301–320). Акцентира се върху наличието на западни (от областта на Истрия, Далмация, Дукля) елементи в няколко глаголически ръкописа от библиотеката на синайския манастир „Св. Екатерина“: Псалтира на Димитър (Sin. Slav. 3/N), медицинските текстове в Псалтира на Димитър, приписките в Псалтира на Димитър, приписките в Киевските листи, приписките в Синайския мисал, приписките в Синайския псалтир.

3. „Grafematika i grafetika Kožičićeva misala“ от Бланка Цекович, Ивана Етерович, Матео Жагар (с. 321–338). Анализирани са решенията, които предлага на графемно и графематично равнище Шимун Кожичич-Беня в „Misal hruacki“ от 1531 г. Обръща се внимание върху графемно-фонемните отношения, върху слятото и разделното изписване на думите, съкращенията, лигатурите, пунктуацията.

Книжнина и текстология (Književnost i tekstologija)

1. „Hrvatsko glagoljsko Čtenie ot zlih žen, njegov staroslavenski i grčki izvornik“ (CPG 7746) от Йоханес Райнхарт (с. 341–360). Чрез анализ на „Четиво за злите жени“ от Анастасий Синайски в хърватските глаголически паметници авторът изтъква важноста на тези паметници като свидетелство за връзката между старобългарската и хърватската глаголическа литература и за образоваността и опита на хърватските глаголаши, които успяват да пригодят успешно за употреба в нова среда текстовете от старобългарското книжовно наследство.

2. „Ficus ptothit grossos suos. Santicum 2:8-14 в иновативните хърватски глаголически мисали“ от Маргарет Димитрова (с. 361–378), която съпоставя четивото в хърватски глаголически мисали от Песен на песните 2:8-14 за празника *Visitatio Beatae Mariae* (2 юли) с три версии в кирилски ръкописи. Анализират се преводаческите избори на средновековните книжовници. Застъпва се мнението, че иновативните хърватски глаголически мисали от южната група съдържат нов превод на разглежданото четиво от латински, направен от хърватски книжовник.

3. „Priča o Premudrom Akiru u hrvatskoglagoljskom Petrisovu zborniku – 1468“ от Весна Бадурина-Стипчевич (с. 379–398). Авторката съпоставя „Разказа за Акир Премъдри“ в средновековната хърватска глаголическа, в кирилската и в записана с латински букви книжнина. Тя изказва предпо-

ложение за наличието на обща глаголическа подложка за глаголическия и записания с латински букви текст и публикува за пръв път с транслитерация с латински букви цялостната версия на „Разказа за Акир Премъдри“ от глаголическия Петрисов сборник.

4. „*Dies irae u hrvatskim prijevodima*“ от Петър Башич (с. 399–412). Представени са четири превода на „Деня на страшния съд“ в хърватската литература след XV в. в съпоставка с латинския източник. Авторът си поставя за цел да установи колко и кои са изданията на споменатото произведение в хърватската литература след XV в., както и какви са отношенията между отделните текстове. Изброява и няколко по-късни издания с извънлитургична употреба.

5. „*Bestijarijski rabirci u Akademijinim rukopisima HAZU IV a 48 i HAZU III a 15*“ от Антония Зарадия-Киш (с. 413–446). Анализира се мястото на „Физиолога“ в средновековната хърватска глаголическа литература чрез ексерпкти от ръкописи от Архива на Хърватската академия на науките и изкуствата. Специално внимание е отделено на описанието на чучулигата в тези ръкописи.

6. „*Odnos sadržaja homilija u Proprium de tempore sačuvanih hrvatskoglagoljskih i latinskih srednjovjekovnih brevijara*“ от Петра Станковска (с. 447–466). Съпоставени са 17 запазени хърватски глаголически ръкописа и няколко фрагмента с 8 ръкописни латински бенедиктински бревиара от периода XI–XIV в. Авторката установява, че всички запазени хърватски глаголически бревиари по своите формални и текстологични особености спадат към „новия“ тип, но Врбнишките и текстологично близките Бревиар на Вид от Омишал, Мавров бревиар, Люблянски бревиар и първопечатното издание на бревиара от 1491 г. съдържат поучителни и старозаветни четива от Рождествения цикъл, които могат да се свържат със „стария“ тип бревиар. Във всички анализирани хърватски глаголически паметници се вижда влиянието на говоримия хърватски език.

7. „*Signali usmenosti hrvatskoglagoljskih pripovjednih tekstova*“ от Мария-Ана Диригъл (с. 467–482). Авторката разглежда маркери за вербалност в хърватски глаголически проповеди, като употребата на диалог в текста, употребата на обобщено-личен „ние“ изказ, наличието на директни обръщения към слушателите, наличието на маркери, които да помагат на четеща при изчитането на текста.

8. „*O nekim signalima usmjenosti u glagoljskim propovijedima iz XV i XVI stoljeća*“ от Андреа Радошевич (с. 483–496). Върху материал от Благданар на поп Андрей и няколко глаголически преписа на Коризменик авторката показва, че графичното оформление и маркиране в текста, наличието на различни паратекстуални белези, предназначени предимно за четеща, изреждането, честите обръщения към публиката и др. подобни могат да се смятат за сигурни свидетелства за устно възпроизвеждане на глаголическите проповеди, запазени в ръкописи от XV и XVI век.

Език и писменост (Jezik i pismenost)

1. „*Veze između hrvatskoglagoljske i makedonske pismenosti*“ от Емилия Цървенковска (с. 499–514). Статията проследява връзки между старата глаголическа книжнина и хърватската глаголическа литература.

2. „*Названията на някои християнски понятия в хърватската глаголическа и в православната традиция*“ от Искра Христова-Шомова (с. 515–534). В статията се съпоставят названията на основни християнски понятия и на някои новозаветни топоси в евангелски и апостолски четива в хърватски глаголически мисали от XIV–XV в. и в старобългарски (глаголически и кирилски) и по-късни южно- и източнославянски кирилски евангелски и апостолски ръкописи от X до XV в. при. Авторката установява, че хърватските източници са доста единни по отношение на назоваването на избраните християнски понятия, като показват и известна консервативност и тенденция да се придържат към най-архаичния текст (Кирило-Методи-

евия превод), докато кирилските ръкописи предлагат голямо разнообразие и много вариации в това отношение. Тя предполага, че вероятно една от причините за консервативността на хърватските глаголаши по отношение на християнската терминология е била тяхната привързаност към наследство, на което те са били единствени носители и продължители в латинизирания свят.

3. „O jeziku Drugoga Vrbničkoga brevijara“ от Милан Михалевич (с. 545–576). Чрез цялостен анализ на всички езикови равнища, авторът показва консервативността на езика на хърватския глаголически Втори Врбнишки бревиар като типичен представител на архаичната северна група бревиари.

4. „Fonološka adaptacija imena u Kožičićevu Misalu hruackom“ от Таня Куштович (с. 577–594). Чрез анализ на адаптацията на фонетично равнище на личните имена и названия от латински произход в „Misal hruacki“ на Шимун Кожичич-Беня в съпоставка с три глаголически печатни мисала: Първопечатното издание от 1483 г., Сенски мисал от 1494 г., Мисал на Павел Модрушанин от 1528 г., авторката установява, че Шимун Кожичич-Беня адаптира латинските названия в своя текст, прилагайки пълна, частична и свободна адаптация, като най-многобройни са примерите на свободна адаптация.

5. „Sto i deset lět: Glavni brojevi u hrvatskoglagoljskim tekstovima“ от Ясна Винце (с. 595–614). Показано е влиянието на хърватските говори, главно чакавски, при образуването на числителни бройни имена от основи десет и сто в хърватските глаголически ръкописи.

6. „Pridjev kao zamjena za adnominalni genitiv u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku“ от Сандра Пожар (с. 615–630). Като се опира на резултатите от работата върху „Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije“, авторката извежда девет типа преводни съответствия с прилагателно име в хърватския глаголически материал за приименен родителен падеж в латински език.

7. „Leksik hrvatskoglagoljskoga psaltira u usporedbi s psaltirima makedonske redakcija“ от Маринка Шимич и Лиляна Макариоска (с. 631–646). Прави се съпоставка на лексиката в различни ръкописни псалтири.

8. „Glagoljanje o hlěbu i kruhu“ от Ана Ковачевич (с. 647–661). Анализирани са употребите на лексемите *hlěb* и *kruh* в хърватската глаголическа книжнина.

9. „Způsobu překladu pasivních tvarů a konstrukcií v charvátskohlaholské Řeholi sv. Benedikta“ от Катержина Спурна (с. 662–677). В статията се разглеждат начините за превод на латинските пасивни форми и конструкции в хърватския глаголически „Устав на св. Бенедикт“ – такива латински форми, които имат паралел в славянските езици, и такива, които нямат.

Сборникът „Хърватското глаголашество в европейски контекст“ е ценна придобивка за всеки, който е увлечен от историята и взаимоотношенията между южнославянските езици, литератури и култури. Неслучайно съставителите на изданието изтъкват, че „събраните в този сборник текстове показват, че хърватската глаголическа дейност е интересна и привлекателна тема както за специалистите по история на езика и палеославистите, така също и за учените от други сфери на науката. Важността и уникалността на дейността на хърватските глаголаши се доказва от това, че с изследвания върху хърватския глаголизъм се занимават както хърватски специалисти, така също и изследователи от цял свят“. Ценността на настоящото издание се състои също в това, че е посветено на годишнините на две важни институции не само за хърватската наука и култура, но и за хърватското национално самосъзнание: Старославянската академия, основана през 1902 г. на остров Крък от епископ д-р Антон Махнич, поставя началото на детайлното изучаване на хърватското глаголическо наследство, на събирането на хърватски глаголически паметници, на тяхното публикуване, както и на публикуването на научни изследвания върху техния произход,

история, език и др., а Старославянският институт, учреден в Загреб през 1952 г. от маг. Светослав Ритиг, се явява продължител на Старославянската академия, чието съществуване и функциониране като самостоятелна институция е поставено под въпрос след края на Първата световна война, а в края на третото десетилетие на

XX в. е прекратено след присъединяването на Академията към Хърватската богословска академия (днес Католически богословски факултет) като неин Старославянски отдел.

СИМЕОН СТЕФАНОВ
Институт за български език – БАН
✉ simeonste@yahoo.com